

Gunnar Elstad: Apolo-hva-for-noe?

Hva er apologetikk?

Interessen for apologetikk begynte å ta seg kraftig opp for 10-15 år siden. Før den tid hadde de færreste hørt ordet, og få ville ha forbundet noe med det om de hadde hørt det. I dag er det flere som forbinder noe med ordet "apologetikk", men stort sett er ordet ukjent fremdeles.

En apolgi er en forsvarstale. Apologetikken er den delen av teologien som ønsker å forsvare den kristne tro. Egentlig har den mange funksjoner:

Den ønsker å vise at troen ikke er uforenlig med fornuften. Om den ikke akkurat kan bevise at kristendommen er sann, så vil den i alle fall prøve å gjøre det så sannsynlig som mulig.

Apologetikken ønsker å forsvare troen mot alle angrep som blir rettet mot den. Kristendommen får nemlig aldri stå uimotsagt. Den ønsker også å beskytte kristendommen mot forvrengninger og forfalskninger. Kristendommens motstandere fristes nemlig ofte til å forvrengne det Bibelen sier slik at kristendommen og de kristne blir stilt i et ufordelaktig lys.

Det oppstår stadig trosretninger som hevder at de har med det aller viktigste fra kristendommen. Noen sier til og med at det bare er de som har skjønt hva kristendommen egentlig går ut på. Apologetikken må da påvise at en del moderne trosretningene slett ikke forkynner den kristendommen Bibelen beskriver. På tross av visse likheter, er forskjellene så store at disse retningene ikke bør kalle seg "kristne".

De første apologetene (og da tenker vi på dem som levde i tiden 120-220 e.Kr) la også vekt på å vise at kristendommen ikke bare var en religion blant mange, men at den rett og slett var den eneste sanne religion. Det momentet må også dagens apologeter ta med seg, for vi lever i en tid med en utpreget relativistisk tankegang. Folk spør ikke lenger om hva som er sant og hva som er falskt. I stedet spør de om hva som gir de beste følelsene og opplevelsene. Og noen spør ikke engang om det, men tenker sløvt at det ene må være like bra som det andre.

Det fortelles at en teolog en gang ble spurt om hva kirken lærer om Kains hustru. Han som spurte var sikkert helt på det rene med at det slett ikke er lett å forklare hvordan barn av de aller første mennesker kunne finne jevnaldrende utenfor sin egen søskenflokk. Teologens svar var overraskende: "Kirken lærer om Kains hustru at når den allmektige Gud kaller deg, kan du ikke gjemme deg i skjortene hennes". Et godt svar? Egentlig ikke. Svaret var så usaklig at det må ha vært både sårende og irriterende. Men historien har likevel et poeng. Det er mange spørsmål en kan gjemme seg bak for å unngå et møte med Gud. Apologetikken ønsker å vise at disse spørsmålene er et heller dårlig gjemmested.

Apologetikken har derfor en funksjon i evangeliseringen. På samme måten som en bonde må harve og pløye før han kan begynne å så, kan det være nødvendig for evangelister og misjonærer å bearbeide grunnen litt før de begynner å så Guds ord. Men på samme måte som det aldri spirer fram noe dersom bonden bare harver og pløyer, vil heller ikke troen tennes om en bare gir folk argumenter og ikke forkynner ordet. Apologetisk arbeid blir derfor ofte betegnet som "pre-evangelisering".

En fruktbar dialog

Apologetikken ønsker å få vår tids mennesker i tale, eller den ønsker å hjelpe de kristne til å snakke meningsfylt med folk som ennå ikke er kommet til tro. Men det bør fortrinnsvis bli samtale, ikke enetale. Og skal vi få en god samtale, må vi arbeide ut fra tre forutsetninger:

VI MÅ STARTE DER FOLK ER. Vi må ikke begynne å forkynne at Jesus er svaret før vi har gitt oss tid til å finne ut hva som egentlig er spørsmålet. I dag er det relativt få som spør etter en nådig Gud. Men hva spør de etter da? Det må vi gi oss tid til å finne ut.

Paulus startet også der tilhørerne hans var. Han tok utgangspunkt i det folk var opptatt av da han forkynte for hedningene (det vil si folk uten jødisk eller kristen bakgrunn) i Lystra og Aten (Apg 14,15-17 og 17,22-31). Det han sa, var sentralt bibelsk. Men han holdt seg stort sett til første trosartikkel. Han kunne ikke lære dem å stille de rette spørsmålene før han til en viss grad hadde kommentert de spørsmålene de allerede hadde.

Gjør vi et hopp fram til Luther, ser vi at han gjorde det på samme måte. Forkynnelsen hans bærer i den grad preg av at han måtte ta et oppgjør med tenkningen i hans egen samtid, at mye av det han har skrevet, virker litt uforståelig for dagens mennesker.

Forflytter vi oss så til vår egen tid, kan vi si at grunnen til at det stadig må skrives nye lærebøker i tros lære og etikk, er at en ny tid presenterer teologene for nye problemstillinger. Kirken har f.eks. ikke behøvd å "mene" noe om verken svangerskapsdiagnostikk eller forsøpling av naturen før dette ble aktuelle problemstillinger for få år siden.

Misjonærene starter også der folk er. De bruker tid til å sette seg inn i kulturen i det landet de skal til. Når evangeliet skal forkynnes meningsfylt for en ny kultur, må en arbeide både med språket og med troslæren. Og kanskje er det like stor forskjell på kulturen i Norge i 1950 og i 1987 som det er på kulturen i Norge og Japan idag? Og kanskje er kulturen i det kristne miljøet svært forskjellig fra mange andre miljøer?

VI MÅ SNAKKE ET FORSTÅELIG SPRÅK. Det er ikke uten videre slik at ord som blir forstått på bedehuset også blir forstått i et kirkefremmed miljø. Snakker vi slik at folk ikke forstår oss, snakker vi forgiveles. Dessuten gjør vi folk irriterte. La oss ta et eksempel:

Fru Olsen går til legen. I det siste har det manglet mye på at hun har følt seg frisk, og sant å si har det gjort henne en del bekymret. Nå håper hun at legen skal fortelle henne hva som er i veien.

Og legen gjør det. Det er bare det at legen gjør bruk av alle de ord og uttrykk leger bruker når de snakker seg imellom, og fru Olsen skjønner ikke det plukk. Etter å ha sittet en stund og lyttet til greske og latinske fremmedord, blir fru Olsen litt sint og ber legen uttrykke seg skikkelig. Og legen forteller at det jo er nettopp det han har gjort. Han har uttrykt seg så skikkelig at verken indremedisineren eller kirurgen behøver være i tvil om hva de skal gjøre med fru Olsen, og han skjønner ikke at fru Olsen har innvendinger mot det. Men det har hun altså. Hun vil vite hva som feiler henne og hvordan hun kan bli frisk igjen, og hun verken kan eller vil forstå at hun må lære seg gresk og latin for å få greie på det.

Vår sympati er uten videre på fru Olsens side. At leger snakker vanskelig seg imellom, er uten tvil nødvendig. Men vi må kunne forvente at de kan snakke til oss lik at vi forstår dem.

Og leserne har sikkert skjønt poenget for lenge siden. Selvsagt må vi bruke ord som "soning", "forsoning", "rettferdiggjørelse", "omvendelse" og lignende bibelske ord og uttrykk dersom vi skal snakke meningsfylt om det vi tror på. Men når vi bruker dem, må vi forklare dem med ord som er lette å begripe.

For øvrig skal vi bruke ord og uttrykk som står i en vanlig norsk ordbok. Vi skal unngå språkblomstene som gror så villig i kristne forsamlinger. Og vi skal ikke snakke som en andaktsbok fra 1930.

DET VI SIER MÅ VÆRE MENINGSFYLT. Det er nesten flaut å si det, men sier vi ikke tingene klart, kan vi ikke vente at folk forstår oss.

Det er ingen selvfølge at vi uttrykker oss klart.

Olav Valen Sendstad tok for en del år siden for seg en rekke radioandakter og påviste at en god del av formuleringene som ble brukt, hadde en heller uklarer mening. På tross av at de hørtes både fromme og andaktsfulle ut, formidlet de ikke vesentlige bibelske sannheter.

I 1984 ga Finn Carling ut boken "Troende sinn. Samtaler over en avgrunn". Her gjengir han vitnesbyrd fra ulike kristne. De forteller hvordan de kom til tro, hvorfor de kom til tro, hva som egentlig er viktig for dem og mye mer. Finn Carling sier i boken at han har vanskelig for å forstå de kristne. Etter å ha lest boken, må vi si at det neppe er "bare" hans skyld. En god del av det de kristne har sagt, er nemlig såpass ureflektert og usammenhengende, for ikke å si luftig og svevende, at en må få inntrykk av at kristne stort sett bygger livet sitt på vage følelser og merkelige innskytelser. Boka er et kraftig varsko om at vi må bli bedre til å uttrykke oss klart og forståelig når vi snakker med ikke-kristne.

Klart og dypt vann har det til felles med grunt og grumset at en ikke kan se bunnen.

Når folk har bry med å forstå det vi sier til dem, behøver det ikke bety at det er noe i veien med deres klarsyn. Det kan bety at det er noe i veien med vår måte å si ting på.

Tro og fornuft

Evangeliet er en dårskap, og uansett hvor klart det blir forkynt, vil det alltid være noen som ikke vil ta imot det. Det er en del ting i troen vi aldri kommer til å forstå fullt ut.

Dette må sies. Men det må ikke understrekes for ensidig. Da kan en nemlig fort bli skeptisk til alt som har med tenkning og fornuft å gjøre, og denne skepsisen har allerede fått et alt for godt fotfeste i mange kristne miljøer. En som ønsker å tilrettelegge tingene slik at også tanken kan gripe dem, kan fort bli regnet som intellektualistisk, og det er ikke noe hyggelig stempel. Til tider får en også høre at dersom en snakker med noen som kommer med innvendinger mot troen, så skal en unngå diskusjon og i stedet avlegge et vitnesbyrd eller komme med et bibelsitat. Det er mulig at en slik metode av og til frembringer det ønskede resultat, men da er det i alle fall ikke fordi metoden er anbefalelsesverdige. Anvendes den kritikkfritt, vil nok de en snakker med bli mer og mer irritert over ikke å bli tatt på alvor. De som kommer med innvendinger mot kristendommen, behøver ikke å gjøre det av vrang vilje.

Når Bibelen advarer mot denne verdens visdom, betyr det ikke at den advarer oss mot å bruke hodet. Gud har gitt oss fornuften på samme måte som han har gitt oss følelsene og viljen. Og fornuften er preget av syndefallet på samme måten som følelsene og viljen er det. Det er ingen grunn til at vi skal være mer skeptisk til vår fornuft enn til andre deler av vår personlighet.

Men fornuften opererer aldri helt på egen hånd. Den må bruke tanker og begreper den har fått ett eller annet sted. Når ulike

mennesker sitter inne med helt ulikt tankegods, vil de derfor tenke veldig forskjellig, selv om de i like høy grad bruker fornuften. En kristen, en marxist og en humanist kan i like stor grad bruke fornuften både når det gjelder å løse sosiale, økonomiske og etiske problemer. Men fordi de tar utgangspunkt i så helt forskjellige livssyn, vil den samme fornuften etter all sannsynlighet lede dem til helt ulike svar på spørsmålene. Og den ene vil fra tid til annen synes at det de andre tenker er både meningsløst og ufornuftig.

Når Bibelen sier at evangeliet er en dårskap og advarer oss mot verdslig visdom, betyr det ikke at vi skal slutte å bruke fornuften, men det betyr at vi skal tenke annerledes enn folk flest. Paulus brukte også sin fornuft og "argumenterte" ut fra skriftene for det han trodde på. Men samtidig understreket han sterkt at det bare var Ånden som kunne skape tro og føre til gjenfødelse. For å vende tilbake til et bilde vi har brukt før: Kanskje han visste at en trenger å harve litt før en sår? La oss ta med et par sitater av Agne Norlander:

"Kristne mennesker har mange svakheter. En av dem er å forlange at alt som har med vår tro å gjøre, skal være lettfattelig, søtt og trøsterikt. I motsatt fall klager man over at teologene gjør tingene innviklet. På samme tid kan slike kristne fordype seg i ytterst abstrakt litteratur innenfor andre emner, eller vise utrolig energi i omgangen med praktiske emner. Gjelder det derimot spørsmål fra troens område, da vil de ha alt inn via kveldsavisens littles-form eller annonsespråk: korte meninger og ingen tunge ord eller abstrakt tankeføring. Dette er skandaløst lettsinn! På alle andre områder i livet godtar man at det stilles krav, at det gjelder å skjerpe seg for å følge med. Der er det en dyd å utvikle kunnskap og innsikt. Men når det gjelder troen, vil man leve på finkornet boksemat for tremåneders spedbarn". ("Korsets mysterium", Lunde Forlag, side 11).

"Hvilke konsekvenser får min tro for mine studier? for mitt arbeid? Hva er egentlig min oppgave i samfunnet? Hva sier Bibelen om alle de sosiale og politiske problemene som skyller inn over oss i dag? Finnes det noe kristent standpunkt? Alle tenkende og troende mennesker er forpliktet til å stille slike spørsmål og brytes med dem. Spesielt burde det gjelde kristne studenter. Den antiintellektuelle innstillingen som er vanlig hos noen kristne, spesielt i Jesusvekkelsen, men også iblant i den evangeliske studentbevegelsen, har ingen støtte i Bibelen. Den er et typisk sekterisk trekk. Tendensen til emosjonell assosiasjonsavskjerming (man viker unna for alle spørsmål som på en eller annen måte forstyrrer den følelsesmessige trosvissheten og ens velbefinnende) som iblant dukker opp, må motarbeides. Den fremmer ikke åndelig modenhet". ("Herrens nåd er det", side 207).

Det er forfriskende med folk som kan si tingene så direkte som Agne Norlander. Vi trenger å høre det.

Vi har altså fått fornuften for at vi skal bruke den maksimalt. Men når vi sier det, er vi selvsagt også klar over at det er mange spørsmål en kristen må la stå ubesvart og der en kan føle at logikken og fornuften kommer til kort. Treenighetslæren er et eksempel på et slikt spørsmål. Likedan det ondes problem og læren om at Jesus samtidig er sann Gud og sant menneske. At en person kunne ta straffen for alle menneskers synder, er og blir ubegripelig for mange, og flere og flere får bry med å skjønne at slikt kan kalles rettferdighet.

Men også når vi snakker om disse tingene, er det viktig at vi bruker fornuften slik at vi ikke gjør vanskelighetene større enn de er og uttrykker oss så nøyaktig og korrekt som mulig. Det at en ikke kan besvare slike spørsmål fullt ut, betyr på ingen måte at en kan si hva en vil om dem. Det er derfor kirken har formulert seg så omstendelig i trosbekjennelsene og bekjennelsesskriftene. Dagens kristen er nok alt for late når det gjelder å bruke tanken på å trengte inn i disse formuleringene. Denne latskapen fører med seg at en snakker altfor omtrentlig og tåkete når en uttaler seg om viktige ting i troen.

Men det er også spørsmål vi virkelig kan si noe om. På enkelte områder sitter vi inne med ganske gode argumenter. Vi har for eksempel litt av hvert vi skulle ha sagt når det gjelder virkelighetsoppfatning, menneskesyn og etikk (de tingene vi særlig konsentrerer oss om i denne boka), og vi kan også komme med gode argumenter for Bibelens troverdighet (selv om vi ikke kommer til å si så mye om det). Og på disse områdene er det helt o.k. å bruke fornuften og tankene.

Vi sa at det er mange spørsmål en kristen må la stå ubesvart. Vi vil påstå at alle andre ideologier, livssyn og religioner har tilsvarende mange spørsmål de må la stå ubesvart. I siste omgang bygger i grunnen enhver ideologi og ethvert livssyn på en del forutsetninger det ikke er mulig å bevise. Skulle vi uttrykke oss litt sleivete, kunne vi si at de også bygger livet sitt på en "tro".

Bibelens autoritet

Vi forutsetter i denne boken at Bibelen er en absolutt norm for tro og liv. Den er inspirert av Gud. Det betyr at Gud på en helt spesiell måte har tatt de bibelske forfattere til side og gitt dem et budskap. De formidler ikke bare sine egne subjektive religiøse opplevelser og tanker fra sin egen samtid. Men selv om de har budskapet fra Gud, er skriftene deres preget av deres egen stil, personlighet, utdanning o.l. Vi kan ikke betrakte noe i Bibelen som tidsbetinget og uten gyldighet for oss dersom ikke Bibelen selv gir oss tillatelse til det. Det er som lever i den nye pakt. Derimot sier ikke Bibelen noe som helst som kan tolkes dit hen at vi ikke lenger er forpliktet på f.eks. NTs seksualmoral. Vi må være oppmerksom på at vår egen tids tenkning i alle fall ikke er mindre tidsbetinget enn Bibelens. Og vi må også huske at både apostlene og profetene hevdet sannheter som på ingen måte var populære i deres egen samtid. Det er Bibelen som skal få korrigere våre liv og våre tanker. Det er ikke våre liv og våre tanker som skal korrigere Bibelen.

Selvsagt kan en undersøke Bibelen vitenskapelig. Men vitenskap og vitenskap kan være to helt forskjellige ting. Skal en nærme seg Bibelen på en meningsfylt måte, må en ikke bruke en vitenskapelig metode som på forhånd utelukker en Bibelsk virkelighetsoppfatning (slik f.eks. en marxistisk eller naturalistisk inspirert teori vil gjøre rett og slett ved å benekte at det finnes en åndelig virkelighet), eller utelukker muligheten for at Gud kan gjøre under og åpenbare seg for oss (slik en gjør dersom en insisterer på at alt som skjer kan forklares ut fra naturlover, arv og miljø). En forsker som av filosofiske og ideologiske grunner på forhånd har utelukket at det Bibelen sier kan være sant, vil ha svært små, eller overhodet ingen, muligheter for å se at en kan ha tillit til det Bibelen sier.

Det vi nå har beskrevet, er vel snarere et konservativt enn et fundamentalistisk bibelsyn.

Om å bli kristen

Alle mennesker har et forhold til kristendommen. Dette vil variere fra glødende kristne, via alle som er komplett likegyldige, til de mest negative ikke-kristne. Nå er innstillingen sjelden konstant, og den vil skifte gjennom livets mange faser. Av og til møter vi noen som var positive i sin ungdom, men som senere har "falt fra" og kanskje er blitt aktive kritikere. Ofte møter vi nok de som engang var skeptiske, men som etter å ha giftet seg og fått barn, eller har opplevd skilsmisse, sykdom eller død i den nære familien, er blitt positivt spørrende.

Uansett hvem vi snakker med må vi møte dem der de er. Vi må ta dem på alvor som mennesker skapt i Guds bilde, lytte til dem og prøve og forstå dem. Og vi må be Gud om å lede oss til å gi dem det de trenger for å komme nærmere Ham.

Guds Ånd vil virke i alle mennesker der de er. Det å bli en kristen er ingen prosess som kan settes opp på en enkel formel,

slik at jeg bare har å si de rette fem setningene og, vips, er personen frelst. Dessverre er det ikke så enkelt. Selvsagt kan Gud ha kalt den vi møter i lang tid, gjerne gjennom andre mennesker og aktiv forbønn, men jeg kan aldri basere meg på det. Noen trenger god tid til å tenke, mens andre er mer spontane.

Apologetikk er en måte Gud kan bruke meg til å nå mennesker der de er, slik at de kan åpne seg for evangeliet.

Hos noen er det nok bare å få fjernet enkle motforestillinger som at "kristendommen er kjedelig", før de er åpne for evangeliet. Dette er en "defensiv" apologetikk, der min oppgave er å møte og besvare innvendinger.

Andre trenger kanskje å høre om hvordan vi kan vite - eller i hvert fall sannsynliggjøre - at Jesus sto opp fra de døde, eller at det finnes en Gud. De trenger å få noen fornuftige grunner til å tro, og apologetikken kan gi dem noen slike. For mange er det vanskelig å bli kristen rett og slett fordi følelsens ikke er med. Da må vi si noe om - og i praksis leve ut - Guds kjærlighet i et kristent omsorgsfellesskap slik at mennesker kan bli hjulpet til å føle noe av varmen i kristendommen og få noen "følelsesgrunner" for å bli kristen. Mon det ikke er slike ting det tenkes på i Rom 2,21-24 og 1 Pet 2,11-12. Vi kan dermed litt enkelt sette opp noen ulike måter å bli kristen på:

1. Gud kan ha ledet en person så langt at det er nok ganske enkelt å høre evangeliet forkynt - på en forståelig måte.
2. Før personen vil høre evangeliet, må Gud kanskje bruke noen til å fjerne motforestillinger.
3. Før personen vil høre evangeliet, må Gud kanskje bruke noen til å fjerne motforestillinger og gi positive fornuftsgrunner for å bli en kristen.
4. Før personen vil høre evangeliet, må Gud kanskje bruke noen til å gi positive fornuftsgrunner for å bli en kristen.
5. Før personen vil høre evangeliet, må Gud kanskje bruke noen til å gi positive følelsesgrunner for å bli kristen.
6. Før personen vil høre evangeliet, må Gud kanskje bruke noen til å gi positive fornuftsgrunner for å bli kristen og positive følelsesgrunner.
7. Før personen vil høre evangeliet, må Gud kanskje bruke noen til å fjerne motforestillinger og gi positive fornuftsgrunner og følelsesgrunner for å bli en kristen.

En enkel tro!?

Agne Norlander var inne på at kristne ofte forventer at alt som har med troen å gjøre skal være "lettfattelig, søtt og trøsterikt. I motsatt fall klager man over at teologene gjør tingene innviklet". Hvor ofte har vi ikke hørt at kristne har avvist litt mer innviklet lesestoff med ord om at kristendommen jo skal være så enkel at ikke engang et barn skal fare vill.

Og dette siste er sant nok. Selv et barn kan være en fullverdig kristen, og Jesus setter ikke krav til intelligensen hos de mennesker han kaller. Men Bibelen har aldri sett det som noe idealt at vi forblir på barnestadiet. Vi skal ha en barnlig tillit til Gud og en barnlig avhengighet av ham. Men vi skal ikke gå rundt med barnlige tankegang. "Brødre, vær nå ikke uforstandige som barn. I ondskap skal dere være små, men voksne i forstand" (1 Kor 14,20). Og de bibelske forfattere har fra tid til annen klaget over at de kristne kunnskapsmessig bare var på melkestadiet mens de for lenge siden skulle ha lært å ta til seg fast føde (1 Kor 3,1-3 og Hebr 5,11-6,3).

Det å forvente at vi alltid skal få enkle svar på vanskelige spørsmål, er jevngodt med åndelig latskap. For å understreke denne tanken, tar vi med et avsnitt fra C.S.Lewis bok "Mere Christianity":

"Det er ingen vits i å spørre etter en enkel religion. Når alt kommer til alt, er ikke virkeligheten enkel. Den kan se enkel ut, men den er det ikke. Bordet jeg nå sitter ved, ser enkelt ut. Men prøv å få en vitenskapsmann til å forklare deg hva det egentlig er

laget av, om alle de atomene det er bygget opp av, om hvordan lysbølgene reflekterer fra det og når fram til øynene mine, oppfanges av synsnerven og påvirker hjernen. Da vil du forstå at det "å se et bord" er så innviklet at du aldri kommer til å forstå det helt ut. Et barn som ber en barnebønn, ser enkelt ut. Og vil du stoppe ved dette, så er det greitt. Men dersom du ikke vil stoppe ved dette - og det vil moderne mennesker sjelden - da må du være forberedt på en heller innviklet forklaring - dersom du da ønsker å fortsette for å skjønne mer av det som virkelig foregår.

Virkeligheten er ikke bare komplisert, men den er - så langt jeg kan se - ofte merkelig. Den er ikke ryddig, ikke selvnlysende, ikke slik du venter. La oss ta et eksempel. Når du oppdager at jorda og planetene går rundt sola, da ville du selvfølgelig vente at det var et system der - at de hadde den samme avstanden til hverandre, at de var like store eller at de ble større eller mindre alt ettersom avstanden til Sola var. Men du finner ikke noe system, verken når det gjelder størrelse eller avstand. Noen av dem har en måne, en har fire, en har to, noen har ingen og en har en ring".